

УДК 347.952:343.85:343.541:364.63-027.553(477)(045)

DOI 10.32782/cuj-2024-4-9

**Пономарьова Тетяна Ігорівна**

доктор юридичних наук, старший дослідник,  
завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем  
запобігання кримінальним правопорушенням  
Донецького державного університету внутрішніх справ  
ORCID: 0000-0002-5209-0234



## ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ ТА ОБМЕЖУВАЛЬНІ ПРИПИСИ У СИСТЕМІ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ІНДИВІДУАЛЬНО- ПРОФІЛАКТИЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

У статті розглядаються проблеми застосування до осіб, які вчинили домашнє насильство, обмежувальних заходів та обмежувальних приписів та кримінальної відповідальності за їх невиконання. Вказується, що відсутність більш широкого переліку видів покарань, які можуть бути застосовані до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 390-1 КК України, а також наявність окремих особливостей для їх призначення утворюють додаткові підстави для застосування до кривдників або більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, або звільнення від покарання (як правило, з випробуванням). Звертається увага на необхідність внесення змін до санкції ст. 126-1 КК України з метою систематизації видів покарання, які можуть бути призначені за домашнє насильство та кримінальні правопорушення, які із ним пов'язані. Зазначається, що національне кримінальне законодавство не роз'яснює, що необхідно вважати «злочином, пов'язаним із домашнім насильством». Аналогічно, відповідні тлумачення відсутні у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами та профільному Законі України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Доводиться, що вказане призводить до виникнення проблем у правозастосуванні та стає предметом розгляду Верховним Судом. Підсумовується, що наразі обмежувальні заходи та обмежувальні приписи як захід індивідуально-профілактичного запобігання домашньому насильству не у повній мірі виконують функцію, передбачену у Стамбульській конвенції. Основною причиною є лінгвістичні та нормативні помилки, допущені під час конструювання ст. 91-1 КК України, неефективні види покарання, яке може бути призначене за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 390-1 КК України, а також відсутність системного підходу до призначення покарання та звільнення від нього у судовій практиці.

**Ключові слова:** обмежувальні заходи, обмежувальні приписи, домашнє насильство, кримінальна відповідальність, запобігання, покарання, кримінальне правопорушення, суспільна небезпечність.

### **Ponomarova T. I. Restrictive measures and restrictive orders in the system of special measures for individual preventive prevention of domestic violence**

*the article examines the problems of applying restrictive measures and restrictive orders to persons who have committed domestic violence and criminal liability for their failure to comply. It is indicated that the absence of a wider list of types of punishments that can be applied to persons who have committed a criminal offense provided for in Art. 390-1 of the Criminal Code of Ukraine, as well as the presence of certain features for their imposition create additional grounds for applying to offenders either a milder punishment than provided for by law, or exemption from punishment (as a rule, with probation). Attention is drawn to the need to amend the sanction of Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine in order to systematize the types of punishment that can be imposed for domestic violence and criminal offenses related to it. It is noted that the national criminal legislation does not clarify what should be considered a "crime related to domestic violence". Similarly, there are no relevant interpretations in the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence and the relevant Law of Ukraine No. 2229-VIII of 07.12.2017 "On preventing and combating domestic violence". It is argued that this leads to problems in law enforcement and is being considered by the Supreme Court. It is concluded that currently restrictive measures and restrictive orders as a measure of individual*

*preventive prevention of domestic violence do not fully fulfill the function provided for in the Istanbul Convention. The main reason is linguistic and regulatory errors made during the construction of Art. 91-1 of the Criminal Code of Ukraine, ineffective types of punishment that can be imposed for committing a criminal offense provided for in Art. 390-1 of the Criminal Code of Ukraine, as well as the lack of a systematic approach to imposing punishment and release from it in judicial practice.*

**Key words:** *restrictive measures, restraining orders, domestic violence, criminal liability, prevention, punishment, criminal offense, public danger.*

**Вступ.** В умовах перманентного реформування кримінального законодавства особливо актуальними стають проблеми подальшого удосконалення кримінальної відповідальності за вчинення відносно нещодавно криміналізованих видів кримінальних правопорушень. Одним із таких правопорушень є домашнє насильство та інші суспільно небезпечні діяння, якими було доповнено Особливу частину чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України) відповідно до Закону України від 06.12.2017 № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами».

Основними підставами криміналізації таких діянь стали суспільна небезпечність та відносна поширеність кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством та виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань, які, серед іншого, були пов'язані із перспективою ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Вторинною підставою стала потреба у корекції протиправної поведінки кривдника. Отже, з кримінологічної точки зору обмежувальні заходи та обмежувальні приписи є специфічними заходами індивідуально-профілактичного запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із домашнім насильством.

Водночас аналіз судової практики надає підставу для твердження про те, що порядок застосування таких частково кримінологічних заходів для кривдників, як і заходів суто кримінально-правового характеру, таких як покарання, наразі потребує удосконалення.

Це зумовлено відсутністю системності у рішеннях Верховного Суду, а також неефективністю норм кримінального законодавства, в яких встановлено кримінальну відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством та невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників.

**Матеріали та методи.** Проблемам визначення меж кримінальної відповідальності та покарання за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством присвятили свої праці такі вчені як О.М. Бандурка, А.Б. Блага, В.І. Борисов, О.М. Джу́жа, О.О. Дудоров, В.О. Туляков, М.І. Хавронюк та інші. Проте, не дивлячись на високу результативність наукових праць вчених, низка проблемних питань до сьогодні залишаються невирішеними, що і зумовлює актуальність теми дослідження.

Методологічну основу дослідження складає системно-структурний метод, який було застосовано під час аналізу обмежувальних заходів та обмежувальних приписів як елементів індивідуально-профілактичного запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із домашнім насильством; порівняльно-правовий метод використано під час аналізу нормативно-правових актів, якими урегульовано діяльність суб'єктів із запобігання домашньому насильству, метод моделювання в комплексі із соціологічними методами (вивчення обвинувальних вироків, викладених у Єдиному реєстрі судових рішень, статистичної інформації Офісу Генерального прокурора) надали можливість систематизувати статистичну інформацію про кількісні показники кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством та суспільно небезпечних діянь, передбачених ст. 390-1 КК України.

**Метою дослідження** є розгляд обмежувальних заходів та обмежувальних приписів у контексті індивідуально-профілактичного запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із домашнім насильством.

**Результати.** Здійснення правової реформи в Україні передбачає обов'язкове формування державної політики щодо адаптації національного законодавства до вимог законодавства Європейського Союзу. Це стосується і реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (далі – *Стамбульська конвенція* або *Конвенція* – прим. авт.), на виконання якої до КК України було внесено низку змін та доповнень. Водночас за результатами семирічного існування кримінальної відповідальності за домашнє насильство та діяння, які із ним пов'язані, можна стверджувати про неефективність санкцій відповідних норм та часткову невідповідність останніх положенням та унормованим підходам, визначеним у вказаній вище Конвенції.

На підтвердження вказаної тези можна навести статистичні дані, викладені на сайті Офісу Генерального прокурора. Так, у 2017 році було обліковано 1341 кримінальне правопорушення, пов'язане із домашнім насильством: у 2018 р. – 1586, у 2019 р. – 2554, у 2020 р. – 3972, у 2021 р. – 4800, у 2022 р. – 3360, у 2023 р. – 6805, станом на серпень 2024 року було обліковано 6520 кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. Аналогічну негативну динаміку має і кількісний показник кримінальних правопорушень, передбачених ст. 390-1 КК України: у 2019 році було обліковано 39 таких суспільно небезпечних діянь, у 2020 р. – 143, у 2021 р. – 156, у 2022 р. – 140, у 2023 р. – 393, станом на серпень 2024 року було обліковано 737 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 390-1 КК України [1]. Як видається, наведені статистичні дані свідчать про те, що встановлені види та межі покарання за вчинення вказаних суспільно небезпечних діянь не можна вважати переконливими та пропорційними, що не відповідає підходу, визначеному у Стамбульській конвенції.

У ч. 3 ст. 53 Конвенції зауважено, що сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб порушення обмежувальних або захисних приписів, виданих відповідно до пункту 1, підлягало ефективним, пропорційним та переконливим кримінальним або іншим юридичним санкціям [2]. Відповідно до аналізу первинної редакції ст. 390-1 КК України, під час криміналізації невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників законодавцем у санкції за вчинення такого кримінального правопорушення було передбачено арешт на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до двох років [3]. Після створення інституту пробаційного нагляду було внесено відповідні зміни, які полягали у заміні арешту на пробаційний нагляд на строк до двох років [4]. У цьому контексті необхідно відмітити, що, по-перше, ані перший, ані другий варіант покарання за невиконання обмежувальних заходів та обмежувальних приписів не відповідає потенційній суспільній небезпечності та обсягу шкоди, яку може спричинити таке кримінальне правопорушення. По-друге, можна констатувати, що невиконання обмежувальних заходів та обмежувальних приписів не підлягає ефективним, пропорційним та переконливим кримінальним санкціям, що є недопустимим і з огляду на те, що саме обмежувальні заходи, передбачені ст. 91-1 КК України, є одним із найбільш ефективних способів кримінально-правового захисту потерпілих від домашнього насильства.

Відсутність системності у призначенні покарання також є однією із причин, яка детермінує як кримінальне правопорушення, передбачене ст. 390-1 КК України, так і кримінальні правопорушення, пов'язані із домашнім насильством. Відповідно до судової статистики, у 2019 році за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 390-1 КК України було засуджено 10 осіб, із яких чотирьом було призначено покарання у виді арешту, шістьох було звільнено від покарання з випробуванням; у 2020 році було засуджено 14 осіб, із яких двом було призначено покарання у виді обмеження волі, трьом – у виді

арешту, дев'ять осіб було звільнено від покарання з випробуванням; у 2021 році було засуджено 46 осіб, із яких семи було призначено покарання у виді обмеження волі, дванадцяти – арешт, двадцять п'ять осіб було звільнено від покарання з випробуванням; у 2022 році було засуджено 41 особу, із яких шістьом було призначено покарання у виді обмеження волі, тринадцятьом – у виді арешту, дев'ятнадцять осіб було звільнено від покарання з випробуванням; у 2023 році було засуджено 88 осіб, із яких тридцяти шістьом було призначено покарання у виді арешту, дев'ятьом – обмеження волі, тридцять дев'ять осіб звільнено від покарання з випробуванням [5].

Відсутність більш широкого переліку видів покарань, які можуть бути застосовані до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 390-1 КК України, а також наявність окремих особливостей для їх призначення утворюють додаткові підстави для застосування до кривдників або більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, або звільнення від покарання (як правило, з випробуванням).

Підтвердженням наведеної тези є положення, викладені у постанові Верховного Суду від 03 вересня 2020 року (справа № 463/1128/19), де зазначено, що *санкція ст. 390-1 КК України передбачає покарання у виді арешту на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до двох років. Згідно з ч. 3 ст. 61 КК України обмеження волі не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, до осіб, що досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до осіб з інвалідністю першої і другої групи. У ході перевірки кримінального провадження в порядку апеляційної процедури апеляційним судом встановлено, що відповідно до наявної у матеріалах провадження копії паспорта громадянина України обвинувачений на момент постановлення вироку набув статусу особи, яка досягла пенсійного віку, а тому застосування до нього покарання у виді обмеження волі заборонено законом. Разом з тим апеляційний суд дійшов переконання, що покарання у виді арешту, яке є у*

*даному випадку безальтернативне, з огляду на тяжкість вчиненого злочину та особу обвинуваченого не відповідатиме основній його меті як заходу примусу, та призначив покарання із застосуванням ст. 69 КК України у виді штрафу. Застосовуючи положення ст. 69 КК України та обираючи обвинуваченому більш м'яке покарання, ніж передбачене санкцією ст. 390-1 КК України, призначаючи йому покарання у виді штрафу в розмірі 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 850 грн, апеляційний суд виходив з того, що обвинувачений визнав вину в повному обсязі, щиро розкався, є пенсіонером за віком, за місцем проживання характеризується задовільно, має матір-інваліда першої групи, яка потребує постійного догляду. На переконання колегії суддів, таке покарання відповідає вимогам закону, за своїм видом та розміром є необхідним та достатнім для виправлення обвинуваченого і попередження нових злочинів, справедливим та таким, що не суперечить ст. 65 КК України [6].*

Водночас, розглядаючи наведені обставини кримінального правопорушення, а також надаючи характеристику кримінальному правопорушнику, як видається, суд не врахував того, що ця особа перед вчиненням кримінального правопорушення була притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства, яке було систематичним та мало відповідний ступінь суспільної небезпечності. Відповідно до усталеної судової практики та безпосередньо кримінального законодавства, застосування положень ст. 69 КК України передбачає наявність декількох підстав, які свідчать про можливість та доцільність призначення особі більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. Із урахуванням систематичного вчинення кримінальних правопорушень, видається більш доцільним застосування до вказаної особи покарання у виді арешту (у редакції, яка була чинною до внесення змін відповідно до Закону України від 23.08.2023 № 3342-IX «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань»).

Проте, не дивлячись на наведене, на думку суду, навіть застосування до кримінального правопорушника ст. 69 КК України було необґрунтовано. Так, в апеляційній скарзі, вказуючи про застосування місцевим судом закону, який не підлягав застосуванню, прокурором ставилось питання про скасування вироку місцевого суду в частині призначеного покарання та ухвалення нового, яким призначити обвинуваченому реальне покарання за ст. 390-1 КК України у виді арешту на строк 2 місяці. У свою чергу суд апеляційної інстанції, вважаючи призначене місцевим судом покарання занадто суворим, постановив ухвалу, якою змінив вирок суду та призначив обвинуваченому покарання у виді штрафу в розмірі 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 850 грн. При цьому апеляційний суд не застосував ст. 75 КК України, оскільки звільнення від відбування покарання з іспитовим строком не може бути застосовано до покарання у виді штрафу. Тобто замість призначеного судом першої інстанції покарання у виді обмеження волі, від відбування якого обвинувачений був звільнений з випробуванням з встановленням іспитового строку, апеляційний суд призначив реальне покарання у виді штрафу, яке хоч і є менш суворим видом покарання, але від відбування якого засуджений не може бути звільнений на підставі ст. 75 КК України, чим фактично погіршив становище засудженого [6].

Необхідно також відмітити і те, що окрім відсутності послідовності та логічності у визначенні видів та меж покарання за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 390-1 КК України, неоднозначним також є і підхід до підстав для видачі обмежувального припису.

Так, відповідно до обставин справи, викладених у рішенні Оболонського районного суду міста Києва від 22 лютого 2018 року (справа № 756/2072/18), заявник звернулася до суду в порядку окремого провадження з заявою, про видачу обмежувального припису. Свої вимоги заявник обґрунтовувала тим, що з 02 лютого 2011 року вона та її чоловік перебувають у зареєстрованому шлюбі.

У шлюбі народилися син та донька. Заявник зазначила, що 23 вересня 2017 року її чоловік вчинив домашнє насильство: 10 грудня 2017 року, в той час, коли заявник знаходилась в м. Херсоні, чоловік забрав малолітніх дітей на прогулянку, не повідомивши про це заявника, відвіз дітей до м. Києва та у період з 10 грудня 2017 року до 19 грудня 2017 року переховував їх. Заявниця вказала, що 19 грудня 2017 року вона знайшла дітей у матері, батька з дітьми не було, діти були хворі та знаходились в пригніченому психологічному стані. 19 грудня 2017 року заявник забрала дітей, проте особисті речі індивідуального користування залишились у чоловіка. 11 січня 2018 року адвокатом заявника було надіслано вимогу про добровільну передачу особистого одягу, майна дружини та дітей. Однак, на даний час чоловік продовжує вчиняти економічне насильство стосовно неї та дітей та відмовляється передати особисті речі. Також заявниця зазначила, що 04 січня 2018 року чоловік в присутності представників Служби у справах дітей Оболонської районної в м. Києві державної адміністрації своєю протиправною поведінкою вчинив фізичне насильство в присутності малолітніх дітей, без дозволу та з застосуванням фізичної сили увірвався разом з двома чоловіками до квартири заявника та намагався забрати дітей, застосував до фізичне насильство, а діти зазнали психологічної травми, внаслідок чого стали погано спати, бояться приходу батька, а також бояться виходити на вулицю з квартири. Крім того, 25 січня 2018 року адвокат заявника разом із нею перебувала в приміщенні Оболонської районної в м. Києві державної адміністрації, де також перебував її чоловік, який почав чіплятися до заявника, психологічно на неї тиснути, поводив себе агресивно, висловлювався нецензурною лайкою, погрожував фізичною розправою адвокату заявника. Таким чином, заявник вважає, що її чоловік жорстоко поводить з дітьми, не забезпечує їх матеріально, переслідує та погрожує фізичною розправою, створює умови, які негативно впливають на інтереси дітей, вживає спиртні напої, поводить себе агресивно, неодноразово здій-

снював фізичне та психологічне насильство в сім'ї. З цих підстав, заявник просила суд видати обмежувальний припис, спрямований на забезпечення безпеки постраждалих осіб, строком на шість місяців, яким визначити наступні заходи тимчасового обмеження прав особи, яка вчинила домашнє насильство, та покладення на неї обов'язків: заборонити перебувати в місці проживання; заборонити перебувати в місцях перебування її та дітей; зобов'язати усунути перешкоди у користуванні особистою приватною власністю (особистими речами індивідуального користування); заборонити наближатися на відстань, меншу ніж 100 м до місця перебування та навчання дітей; заборонити переслідувати та у будь-який спосіб спілкуватися з нею та дітьми; заборонити вести листування та телефонні переговори із заявницею [7]. Виходячи із наведених обставин, можна констатувати, що обґрунтовуючи доцільність видачі обмежувального припису, заявниця акцентувала увагу на спробах чоловіка систематично чинити психологічне насильство шляхом створення перешкод у спілкуванні із дітьми та відмові у поверненні особистих речей.

Рішенням Оболонського районного суду м. Києва від 22 лютого 2018 року у задоволенні заяви про видачу обмежувального припису було відмовлено. Відмовляючи у задоволенні заяви, суд першої інстанції виходив з того, що заявником не надано належних доказів на підтвердження вчинення чоловіком домашнього насильства. Такий висновок суду є законним та обґрунтованим, відповідає встановленим у справі обставинам. Так, при зверненні до суду з заявою, заявником було надано копію постанови Дніпровського районного суду м. Києва від 07 грудня 2017 року, якою адміністративний матеріал відносно чоловіка заявниці про вчинення ним адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП, було повернуто до Управління патрульної поліції у м. Києві для усунення недоліків. З вказаної постанови вбачається, що до суду надійшов протокол про адміністративне правопорушення, за змістом якого 23 вересня 2017 року чоловік вчинив сімейну сварку із

заявницею. Однак, вказана постанова не містить висновків щодо наявності у діях чоловіка складу адміністративного правопорушення – вчинення домашнього насильства, а тому не може бути належним доказом у даній справі. Також не можуть бути підставою для скасування рішення суду першої інстанції доводи апелянта про те, що зміна її місця проживання свідчить про те, що вона змушена таким чином захищати себе від насильства з боку її чоловіка, оскільки матеріали справи не містять доказів на підтвердження того, що заявником було змінено місце свого проживання не з власної ініціативи. Матеріали справи свідчать про те, що між сторонами існує спір щодо визначення місця проживання, порядку та способу спілкування з дітьми та їх виховання, оскільки заявник разом з малолітніми дітьми виїхала з постійного місця їх проживання та перешкоджає батьку у спілкуванні з ними. Однак, беззаперечних доказів на підтвердження чинення домашнього насильства у розумінні Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» заявником до суду не надано, а тому підстави вважати, що наявні ризики настання тяжких наслідків для заявника та малолітніх дітей у зв'язку з відмовою суду у видачі обмежувального припису відсутні [8]. Аналогічна позиція викладена також у постанові Верховного Суду від 01 вересня 2021 року (справа № 524/992/20), в якій зазначено, що під час вирішення питання про наявність підстав для видачі обмежувального припису суди мають встановлювати, яким формам домашнього насильства піддавався заявник, та оцінювати ризики продовження у майбутньому домашнього насильства у будь-якому його прояві [9].

Із урахуванням положень, викладених в ч. 1 ст. 45 Стамбульської конвенції, де зазначено, що сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення покарання ефективними, пропорційними та переконливими санкціями за вчинення правопорушень, установлених відповідно до цієї Конвенції, з урахуванням ступеня їхньої тяжкості. Ці санкції охоплюють, де це доречно, вироки, що передбачають позбавлення волі, що може стати підставою для екстрадиції

[10], а також враховуючи те, що невиконання обмежувальних заходів та обмежувальних приписів унеможлиблює здійснення кримінально-правової політики та реалізації кримінологічних заходів впливу на кількісний показник домашнього насильства та кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством доцільним є перегляд видів та обсягів покарання, які можуть бути призначені за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 390-1 КК України. Так, ст. 390-1 КК України доречно викласти у такій редакції:

**Стаття 390<sup>-1</sup>.** Невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників

*1. Умисне невиконання обмежувальних заходів, передбачених статтею 91<sup>-1</sup> цього Кодексу, або умисне невиконання обмежувальних приписів, або умисне ухилення від проходження програми для кривдників особою, щодо якої такі заходи застосовані судом, -*

*карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробацийним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк.*

*2. Ті самі дії, вчинені повторно, - караються позбавленням волі на строк до двох років.*

Відповідних змін також потребує санкція ст. 126-1 КК України з метою систематизації видів покарання, які можуть бути призначені за домашнє насильство та кримінальні правопорушення, які із ним пов'язані. Окремої уваги також потребує і ст. 91-1 КК України.

Аналіз ст. 91-1 КК України дозволяє констатувати, що всі обмежувальні заходи, передбачені п.п. 1-5 ч. 1 вказаної норми скеровані на виконання двох основних завдань: захисту потерпілої особи та унеможливлення продовження вчинення щодо неї домашнього насильства, а також – виправлення кримінально протиправної поведінки кривдника. Вказане свідчить про те, що, фактично, зміст обмежувальних заходів є схожим на зміст заходів індивідуально-профілактичного запобігання, проте обмежувальні заходи засто-

совуються виключно до осіб, які вчинили домашнє насильство.

Водночас вказана норма не позбавлена певних лінгвістичних недоліків, які зумовлюють порушення принципу правової визначеності. Так, відповідно до ч. 1 ст. 91-1 КК України, в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених цим Кодексом, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство один або декілька обмежувальних заходів... [11]. Отже, законодавець використовує конструкцію «злочин, пов'язаний із домашнім насильством», що є не у повній мірі аргументованим через низку причин.

По-перше, національне кримінальне законодавство не роз'яснює, що необхідно вважати «злочином, пов'язаним із домашнім насильством». Аналогічно, відповідні тлумачення відсутні у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами та профільному Законі України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Це призвело до виникнення проблем у правозастосуванні та стало предметом розгляду Верховним Судом, який сформував власну позицію з цього питання.

У Постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12 лютого 2020 року (справа № 453/225/19) визначено, що формулювання поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством» є ширшим за поняття «домашнє насильство» у нормі ст. 126-1 КК і може полягати не лише у вчиненні цього злочину, а й в інших суспільно небезпечних діяннях, які мають ознаки домашнього насильства. Тому поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством» не є відсиловним, у розумінні законодавця має комплексний характер й регламентується у різних сферах суспільних відносин. При встановленні змісту згаданого поняття слід виходити з конкретних фактич-

них обставин справи, а не тільки з кваліфікації дій винуватця. У контексті зазначеного «злочином, пов'язаним із домашнім насильством» слід вважати будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого містять хоча б один із елементів, перелічених у ст. 1 ЗУ № 2229-VIII, незалежно від того, чи вказано їх у відповідній статті (частині статті) КК як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину [12].

По-друге, визначення та нормативне закріплення переліку видів діянь, пов'язаних з домашнім насильством є важливим із огляду на те, нормативним приписом п. 7 ч.1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України, яким визначено, що кримінальне провадження закривається в разі, якщо потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, *крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством (курсив мій – Т.П.)* [13]. Звертає на себе увагу також те, що в контексті цього пункту законодавець вже використовує конструкцію «кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством» на відміну від ч. 1 ст. 91-1 КК України, де використано поняття «злочину».

Така неузгодженість між положеннями Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України утворює способи уникнення кримінальної відповідальності та унеможливає застосування обмежувальних заходів за вчинення окремих протиправних діянь, які, відповідно до тлумачення Верховного Суду, пов'язані із домашнім насильством. Прикладом є спричинення легких тілесних ушкоджень, яке, відповідно до ст. 125 КК України є проступком. У практиці Верховного Суду непоодинокими є випадки, коли кримінального правопорушника, який спричинив легкі тілесні ушкодження особі, із якою він перебуває у сімейних або близьких відносинах, звільняли від кримінальної відповідальності за п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України, посилаючись на те, що спричинення легких тілесних ушкоджень не є про-

типравним діянням, пов'язаним із домашнім насильством.

У Постанові колегії суддів Третьої судової палати ККС від 06.03.2023 у справі № 472/302/22 (провадження № 51-170км23) Суд зазначив, що під ознаки домашнього насильства можуть підпадати різні склади злочинів за умови, що відповідний злочин вчиняється в сім'ї чи в межах місця проживання або щодо родичів, або щодо колишнього чи теперішнього подружжя, або щодо іншої особи, яка спільно проживає (проживала) з кривдником однією сім'єю, але не перебуває (не перебувала) у родинних відносинах чи у шлюбі з ним [14]. Отже, якщо легкі тілесні ушкодження було спричинено за визначених умов, таке діяння вважатиметься кримінальним правопорушенням, пов'язаним із домашнім насильством. Водночас застосувати обмежувальні заходи, передбачені ст. 91-1 КК України, буде неможливо через те, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 125 КК України, є проступком. Це також стосується діяння, передбаченого ч.ч. 1–2 ст. 154 КК України (примушування до вступу у статевий зв'язок).

Окремої уваги потребує також те, що обмежувальні заходи можуть бути призначені за вчинення виключно злочину, але такого, за яке особі не було призначено покарання у виді позбавлення волі. Разом із тим, санкція ст. 121 КК України передбачає безальтернативне покарання у виді позбавлення волі, ч.ч. 2,4 ст. 134 КК України – два альтернативні види покарань – обмеження та позбавлення волі тощо. Необхідно також відмітити і те, що у першій частині диспозиції ч. 1 ст. 91-1 КК України законодавець вказує на «потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством», а у другій частині диспозиції ч. 1 ст. 91-1 КК України вже зазначається, що «суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство», тобто вже обмежується перелік протиправних діянь.

Наведене свідчить про те, що наявність таких законодавчих помилок у ч. 1 ст. 91-1 КК України можуть унеможливити застосування до окремих осіб обмежувальних заходів, що має бути негативно оцінено з точки зору

індивідуально-профілактичного запобігання домашньому насильству та кримінальним правопорушенням, які із ним пов'язані.

Таким чином, із урахуванням наведеного вважаємо за доцільне внести такі зміни до ст. 91-1 КК України:

– викласти ч. 1 у такій редакції: *В інтересах потерпілого від домашнього насильства та/або кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених цим Кодексом, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила такі кримінальні правопорушення, один або декілька обмежувальних заходів, якими є: ...;*

– доповнити приміткою, яку викласти у такій редакції: **Примітка.** Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними із домашнім насильством відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені п. 10 ч. 2 ст. 115, ст. 116, ст. 121, ст. 123, ст. 125, ст. 126, ч.ч. 2-5 ст. 134,

ст. 151-2, ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 153, ст. 154 цього Кодексу.

Із урахуванням запропонованого доцільним також є внесення змін до ч.2 ст. 76 КК України, та викладення її у такій редакції: *2. На осіб, засуджених за кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, суд може покласти інші обов'язки та заборони, передбачені статтею 91<sup>1</sup> цього Кодексу.*

**Висновки.** Таким чином, проведене дослідження дозволяє констатувати, що наразі обмежувальні заходи та обмежувальні приписи як заходи індивідуально-профілактичного запобігання домашньому насильству не у повній мірі виконують функцію, передбачену у Стамбульській конвенції. Основною причиною є лінгвістичні та нормативні помилки, допущені під час конструювання ст. 91-1 КК України, неефективні види покарання, які можуть бути призначені за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 390-1 КК України, а також відсутність системного підходу до призначення покарання та звільнення від нього у судовій практиці.

### Література

1. Офіс Генерального прокурора. Статистика. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, ратифікована із заявами Законом № 2319-IX від 20.06.2022. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_001-11#n2](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#n2).
3. Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n41>.
4. Закон України від 23.08.2023 № 3342-IX «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#n325>.
5. Судова статистика. URL: [https://court.gov.ua/inshe/sudova\\_statystyka/](https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/).
6. Постанова Верховного Суду від 03 вересня 2020 року (справа № 463/1128/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91397574>.
7. Рішення Оболонського районного суду міста Києва від 22 лютого 2018 року (справа № 756/2072/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72375822>.
8. Постанова Апеляційного суду міста Києва від 29 березня 2018 року (справа № 756/2072/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73068735>.
9. Постанова Верховного Суду від 01 вересня 2021 року (справа № 524/992/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99459344?fbclid=IwAR3CLBbrvBPVvPSYTOS3CRs5Md4v6aBQa5f7cnYtKR SbZxIH4xd3oXU8Qwc>.
10. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, ратифікована із заявами Законом № 2319-IX від 20.06.2022. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_001-11#n2](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#n2).

11. Кримінальний кодекс України. Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3411>.
12. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12 лютого 2020 року (справа № 453/225/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87602679>.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
14. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС від 06.03.2023 у справі № 472/302/22 (провадження № 51-170км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109479890>.

### References

1. Ofis Heneralnoho prokurora. Statystyka [Prosecutor General's Office. Statistics]. Retrieved from: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> [in Ukrainian].
2. Konventsiiia Rady Yevropy pro zapobihannia nasyilstvu stosovno zhinok i domashnomu nasyilstvu ta borotbu z tsymy yavyshchamy [Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence], ratyfikovana iz zaiavamy Zakonom № 2319-IX vid 20.06.2022. Retrieved from: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_001-11#n2](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#n2) [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy vid 06.12.2017 № 2227-VIII «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy z metoiu realizatsii polozhen Konventsii Rady Yevropy pro zapobihannia nasyilstvu stosovno zhinok i domashnomu nasyilstvu ta borotbu z tsymy yavyshchamy» [Law of Ukraine No. 2227-VIII of 06.12.2017 "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine in Order to Implement the Provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence and Combating These Phenomena"]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n41> [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy vid 23.08.2023 № 3342-IX «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho, Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennia vydiv kryminalnykh pokaran» [Law of Ukraine dated 08.23.2023 No. 3342-IX "On Amendments to the Criminal, Criminal Procedure Codes of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on Improving Types of Criminal Punishments"]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#n325> [in Ukrainian].
5. Sudova statystyka [Judicial Statistics]. Retrieved from: [https://court.gov.ua/inshe/sudova\\_statystyka/](https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/) [in Ukrainian].
6. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 03 veresnia 2020 roku [Resolution of the Supreme Court dated September 3, 2020] (sprava № 463/1128/19). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91397574> [in Ukrainian].
7. Rishennia Obolonskoho raionnoho sudu mista Kyieva vid 22 liutoho 2018 roku [Decision of the Obolonskyi District Court of Kyiv dated February 22, 2018] (sprava № 756/2072/18). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72375822> [in Ukrainian].
8. Postanova Apeliatsiinoho sudu mista Kyieva vid 29 bereznia 2018 roku [Resolution of the Kyiv City Court of Appeal dated March 29, 2018] (sprava № 756/2072/18). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73068735> [in Ukrainian].
9. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 01 veresnia 2021 roku [Resolution of the Supreme Court dated September 1, 2021] (sprava № 524/992/20). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99459344?fbclid=IwAR3CLBbrvBPVvPSYTOS3CRs5Md4v6aBQa5f7cnYtKRSbZxlH4xd3oXU8Qwc> [in Ukrainian].
10. Konventsiiia Rady Yevropy pro zapobihannia nasyilstvu stosovno zhinok i domashnomu nasyilstvu ta borotbu z tsymy yavyshchamy [Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence], ratyfikovana iz zaiavamy Zakonom № 2319-IX vid 20.06.2022. Retrieved from: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_001-11#n2](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#n2) [in Ukrainian].
11. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]. Zakon vid 05.04.2001 № 2341-III. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3411> [in Ukrainian].
12. Postanova Ob'iednanoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 12 liutoho 2020 roku [Resolution of the Joint Chamber of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court of Ukraine dated February 12, 2020] (sprava № 453/225/19). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87602679> [in Ukrainian].
13. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]. Zakon vid 13.04.2012 № 4651-VI. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
14. Postanova kolehii suddiv Tretoi sudovoi palaty KKS [Resolution of the panel of judges of the Third Judicial Chamber of the Supreme Court of Ukraine] vid 06.03.2023 u spravi № 472/302/22 (provadzhennia № 51-170km23) Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109479890> [in Ukrainian].